

Khu vực Ấn Độ Dương – Thái Bình Dương Tự do và mở: Tầm nhìn và hành động

NGUYỄN ĐÌNH LUÂN*

Tóm tắt: Chiến lược mới về tầm nhìn “Ấn Độ Dương – Thái Bình Dương Tự do và Mở” của Tổng thống D. Trump có mục tiêu chính là thay cấu trúc an ninh châu Á - Thái Bình Dương trước đây nhằm ngăn chặn Trung Quốc thực hiện tham vọng cường quốc biển thông qua Sáng kiến “Vành đai Con đường” “Tự do” và “Mở” là hai giá trị quan trọng trong hệ giá trị kiến tạo xã hội đa nguyên và trật tự quốc tế do Mỹ lãnh đạo liên quan tới cả tự do hàng hải, hàng không, kinh tế thị trường, nhà nước pháp quyền, thương tôn pháp luật và xã hội dân sự. Chiến lược được hiện thực hoá bằng các hành động cụ thể, từ việc định hình quan điểm chiến lược, từng bước tạo dựng các đạo luật, các biện pháp thực hiện. Tuy nhiên, “Tầm nhìn” sẽ đối mặt với những thách thức khác nhau bởi sự khó lường trong chính sách của bản thân ông D. Trump.

Từ khóa: Chiến lược an ninh, Đại dương Ấn Độ Dương – Thái Bình Dương, “Tự do và Mở”.

Tháng 11/2017, phát biểu tại Diễn đàn lãnh đạo cấp cao các doanh nghiệp, một sự kiện bên lề Hội nghị thượng đỉnh APEC diễn ra tại Đà Nẵng, Việt Nam, Tổng thống Mỹ D. Trump đã nêu ra một chiến lược an ninh mới về một khu vực Ấn Độ Dương - Thái Bình Dương (Ấn - Thái) tự do và mở mà ông cho rằng mục tiêu của chiến lược này là “các quốc gia độc lập và chủ quyền, với những nền văn hoá đa dạng và nhiều giá trị khác nhau, có thể cùng nhau phát triển thịnh vượng trong tự do và hoà bình”. Khu vực này trải dài từ bờ biển phía Tây của Ấn Độ tới bờ biển phía Tây của Mỹ, tập trung đông dân cư nhất và có các nền kinh tế năng động của thế giới.

1. Hàm ý chiến lược

Khái niệm Đại dương “Ấn Độ Dương - Thái Bình Dương” (Ấn - Thái) do chiến lược gia Ấn Độ Gupreet S. Khurana sử dụng lần đầu tiên trong nghiên cứu chiến lược/địa - chính trị năm 2006 - 2007 ở Ấn Độ¹. Phát biểu tại Quốc hội Ấn Độ trong chuyến thăm tháng 8/2007, Thủ tướng Nhật Bản Shinzo Abe cho rằng: “Hiện nay, các đại dương Thái Bình Dương và Ấn Độ Dương đang mang tới sự kết nối năng động như hai biển của tự do và thịnh vượng”². Khái niệm Đại dương “Ấn - Thái” cũng được Ngoại trưởng Mỹ H. Clinton nhắc tới trong bài “Thế kỷ Thái Bình Dương của Mỹ” đăng trên Tạp chí “Chính sách đối ngoại” tháng 11/2011³. Tuy nhiên với phát biểu của Tổng thống Mỹ D. Trump, khu vực này

*Học Viện Ngoại giao

¹ Captain Dr Gupreet S Khurama, maritimerecon.iqpc.co.uk

² Shinzo Abe: *Confluence of the Two Seas*, Speech at the Parliament of the Republic of India August 22, 2007,

<https://www.mofa.go.jp/region/asia-paci/pm/v0708/speech-2.html>

³ H. Clinton (2011): *America's Pacific Century*, October 11, 2011, foreignpolicy.com

mang hàm ý chiến lược. Ở đây, Tổng thống D. Trump muốn chuyển từ cách tiếp cận truyền thống châu Á - Thái Bình Dương trong chính sách “Xoay trục/Tái cân bằng” thời Tổng thống B. Obama sang “tâm nhìn “Ấn - Thái” *Tự do và mở*”, vì lợi ích của Mỹ tuy về cơ bản vẫn giống như thời lập quốc, nhưng cạnh tranh địa chính trị giữa tâm nhìn tự do và mở với tâm nhìn áp bức về trật tự thế giới đã xuất hiện ở khu vực.

Hàm ý chiến lược của Tổng thống D. Trump về “tâm nhìn “Ấn - Thái” *Tự do và Mở*” là nhằm ngăn chặn đối thủ chiến lược Trung Quốc trong tình thế Mỹ đang bị “tuột dốc chiến lược” do chính sách can dự đã thất bại. Mỹ không còn lợi thế có thể triển khai, tập hợp lực lượng quân sự và hành động theo cách Mỹ muốn trên tất cả các lĩnh vực không gian, đất liền, biển, vũ trụ và không gian mạng. Trong khi đó thì Trung Quốc đang triển khai một chính sách nhất quán, bao gồm: i) Dùng đòn bẩy hiện đại hoá quân sự, hoạt động gây ảnh hưởng và kinh tế kiểu cướp bóc để cưỡng ép láng giềng sắp đặt lại trật tự “Ấn - Thái” theo lợi thế của Trung Quốc; ii) Thực hiện chiến lược tổng thể quốc gia dài hạn nhằm giành quyền lực theo ưu thế kinh tế và quân sự; iii) Tiếp tục hiện đại hoá quân sự để giành bá chủ Đại Dương “Ấn - Thái” trong ngắn hạn và đẩy lùi Mỹ giành thế áp đảo trên toàn cầu trong tương lai⁴.

Thứ nhất, “Tự do” và “mở” là hai giá trị quan trọng trong hệ giá trị kiến tạo xã hội đa nguyên và trật tự quốc tế do Mỹ lãnh đạo liên quan tới cả tự do hàng hải, hàng không, kinh tế thị trường, nhà nước pháp quyền, thượng tôn pháp luật và xã hội dân sự. Tuyên bố của Tổng thống D. Trump về “tâm nhìn “Ấn - Thái” *Tự do và mở*” là để bác bỏ quan điểm khép kín “châu Á của người châu Á” do Chủ tịch Tập Cận Bình đưa ra vào tháng 5/2014 tại Hội nghị về các biện pháp tương tác và xây dựng lòng tin ở châu Á (CICA): “*nhân dân châu Á quản lý các công việc của*

châu Á, giải quyết các vấn đề của châu Á và gìn giữ an ninh của châu Á”⁵. Về thực chất, quan điểm này nhằm loại trừ sự can dự của Mỹ đối với châu Á.

Thứ hai, năm 2007 Thủ tướng Nhật Shinzo. Abe đã đưa ra chiến lược “Ấn - Thái” tự do và thịnh vượng với mục tiêu tăng cường hợp tác với Ấn Độ nhằm kết nối phát triển châu Á với châu Phi, còn chủ ý chiến lược của Tổng thống D. Trump là cần phải thay cấu trúc an ninh châu Á - Thái Bình Dương thực đây bằng “cấu trúc an ninh Đại dương “Ấn - Thái” *Tự do và mở*” mới có đủ khả năng ngăn chặn Trung Quốc đặc biệt là đối với tham vọng cường quốc biển và Sáng kiến “Vành đai Con đường” (BRI) có sự kế thừa “chiến lược chuỗi ngọc trai” mà Trung Quốc đã triển khai ở Ấn Độ Dương từ 2005.

Thứ ba, so với Liên Xô trước đây, Trung Quốc hiện nay quá đông về dân số, khá mạnh về kinh tế và quân sự, kiên trì và đã có đại chiến lược “chạy đua marathon 100 năm (1949 - 2049)” với Mỹ, nên ngăn chặn Trung Quốc khó hơn rất nhiều. Trong Chiến tranh Lạnh, Mỹ chủ yếu sử dụng tiếp cận chiến lược kiểu Mahan - nhấn mạnh quyền lực biển và các vành đai ven biển (rimlands), liên minh với hai đảo quốc Anh, Nhật Bản và bán đảo Tây Âu để ngăn chặn Liên Xô, không quan tâm tới Trung Á. Tâm nhìn Đại dương “Ấn - Thái” *Tự do và mở* của Tổng thống D. Trump bao hàm cả tiếp cận chiến lược kiểu Mahan và tiếp cận chiến lược kiểu Mackinder - ai kiểm soát lục địa Á - Âu thì kiểm soát được thế giới. Để ngăn chặn Liên Xô, năm 1972 Tổng thống R. Nixon đã từng phải “hoà Trung kháng Xô”, giờ đây Tổng thống D. Trump thực hiện “liên hoàn kết” cân bằng quyền lực trước kết là liên kết chiến lược với Ấn Độ và trong tương lai là cả với Nga thì mới có đủ lực và thế ngăn chặn Trung Quốc. Thực ra thì năm 2008, Tổng thống G. W. Bush đã khởi động kết nối chiến lược với

⁴ Chiến lược Quốc phòng Quốc gia Hoa Kỳ, tháng 1/2018

⁵ Xi Jinping (2014): *New Asian Security Concept For New Progress in Security Cooperation*, 21/5/2014, id.china-embassy.org

Ấn Độ bằng việc ký hiệp định hạt nhân dân sự và năm 2009 Chính quyền Tổng thống B. Obama cũng muốn “cài đặt lại” (reset) quan hệ với Nga nhưng không thành, chủ yếu là do sự chống đối từ trong nội bộ.

Phát biểu tại Diễn đàn kinh doanh Ấn Độ Dương - Thái Bình Dương do Bộ Thương mại Mỹ tổ chức ngày 20/7/2018 tại Washington DC. Bộ trưởng Bộ Ngoại giao Mỹ Michael Pompeo bày tỏ: “Khi chúng tôi nói “tự do”, điều đó có nghĩa là chúng tôi mong muốn tất cả các quốc gia có đủ năng lực để bảo vệ chủ quyền của mình khỏi sự đô hộ của nước khác. Ở cấp độ quốc gia, “tự do” nghĩa là quản lý tốt và bảo đảm cho các công dân được tận hưởng các quyền cơ bản và sự tự do.

Khi chúng tôi nói “mở” tại Ấn Độ Dương - Thái Bình Dương, điều đó có nghĩa là chúng tôi mong muốn tất cả các quốc gia đều được tiếp cận cởi mở về đường biển và đường không. Chúng tôi mong muốn có giải pháp hoà bình đối với các tranh chấp lãnh thổ và lãnh hải. Đó là điều then chốt cho hoà bình quốc tế và để mỗi quốc gia đạt được các mục tiêu riêng của họ.

Về kinh tế, “mở” có nghĩa là thương mại công bằng và có qua có lại, môi trường đầu tư mở, các hiệp định giữa các quốc gia minh bạch và sự kết nối được cải thiện để dẫn dắt các quan hệ khu vực vì chúng là những con đường dẫn tới tăng trưởng bền vững ở khu vực⁶

2. Hành động thực tế

Trước khi công bố “tầm nhìn “Ấn Độ Dương – Thái Bình Dương” *Tự do và mở*”, Tổng thống D. Trump đã triển khai “lột ở” chiến lược nhằm kiểm soát Trung Quốc cả trên biển và trên bộ. Việc ông điện đàm “phi truyền thống” với Tổng thống Đài Loan Thái Anh Văn ngày 2/12/2016 trước khi nhậm chức đã “hé lộ” một định hướng chiến lược mới vì Đài Loan là vị trí tiền tiêu

trong “chuỗi đảo thứ nhất: Hàn Quốc - Nhật Bản - Đài Loan - Philippines” nhằm ngăn chặn tham vọng thao túng biển Đông của Trung Quốc. Tiếp theo, Tổng thống D. Trump công bố “Chiến lược Afghanistan” vào tháng 9/1017. Về địa - chính trị, Afghanistan là vị trí đầu cầu trên vành đai kinh tế con đường tơ lụa trên bộ bắt đầu từ miền Tây Trung Quốc hoang vu chậm phát triển tiến qua Trung Á đầy tiềm năng dầu lửa và khoáng sản quý hiếm để vươn tới Tây Âu công nghệ cao và thịnh vượng.

“Chiến lược... là nhận ra các yếu tố thuận lợi có mặt trong tất cả các tình huống, cho dù chúng còn rộng thênh hay mới chỉ là dấu hiệu hé ra, kể cả với tình huống bất lợi nhất, để sau đó tìm cách khai thác bằng cách hướng theo chúng suốt chiều dài chúng triển khai.”⁷ Từ cách tiếp cận này, có thể nhận diện được quá trình chuyển hoá từ “tầm nhìn “Ấn Độ Dương – Thái Bình Dương” *Tự do và mở*” sang hành động tâm chiến lược cụ thể.

Một là, từ tầm nhìn tới quan điểm chiến lược.

“Tầm nhìn “Ấn Độ Dương – Thái Bình Dương” *Tự do và mở*” đã được diễn dịch ra ngôn ngữ chiến lược trong Chiến lược An ninh Quốc gia Hoa Kỳ tháng 12/2017 (NSS12/2017) và trong Chiến lược Quốc phòng Quốc gia Hoa Kỳ tháng 1/2018 (NDS1/2018). NSS12/2017 khẳng định quyết tâm bảo vệ “*trật tự quốc tế tự do và mở*” cả về chính trị, an ninh và kinh tế do Mỹ thiết lập, lãnh đạo và soạn thảo luật chơi. “Ấn Độ Dương – Thái Bình Dương” là khu vực ưu tiên hàng đầu trong NSS12/2017 và trong NDS1/2018 với việc xác định Trung Quốc là đối thủ chiến lược và là cường quốc xét lại.

Đáng lưu ý là Tổng thống D. Trump đã trực tiếp tuyên bố NSS12/2017 tại Toà nhà Reagan - người đã từng đề xướng chủ thuyết “Hoà bình bằng sức mạnh” và đây cũng là một trụ cột trong NSS12/2017. Nó thể hiện định hướng chiến lược mà Tổng thống D. Trump đã khẳng định trong

⁶ Michel R. Pompeo: *Remarks on “America’s Indo-Pacific Economic Vision”*, state.gov

⁷ Francois Jullien (2004): *Bàn về chữ thời - Những yếu tố của một triết lý sống*, Nxb Đà Nẵng, 2004, tr. 187.

bài phát biểu ở Đại hội đồng Liên Hiệp Quốc tháng 9/2017: “Từ bây giờ trở đi, các mối quan tâm an ninh của chúng tôi sẽ chỉ *sự lâu dài và phạm vi hoạt động của quân đội*, chứ không phải các tiêu chuẩn và thời gian biểu tùy ý do các chính trị gia thiết lập... *Quân đội Mỹ sẽ sớm trở nên mạnh nhất trong lịch sử của nó*”⁸. Đây cũng chính là là cách tiếp cận chủ đạo của chủ nghĩa hiện thực.

Hai là, từ chiến lược tài trợ luật có chế tài về nguồn lực tài chính bảo đảm thực hiện các mục tiêu chiến lược.

Ngày 16/3/2018, Tổng thống D. Trump ký “Đạo luật Đi lại Đài Loan” nhằm khuyến khích quan chức các cấp Mỹ thăm Đài Loan và đón quan chức Đài Loan vào Mỹ theo những điều kiện thích hợp. Ngày 12/6/2018, Mỹ khánh thành toà văn phòng mới của Viện Hoa Kỳ tại Đài Loan có chức năng như “Đại sứ quán”.

Tháng 8/2018, Tổng thống D. Trump đã ký “Đạo luật Ủy quyền Quốc phòng” (NDAA) cho năm tài khoá 2019 với mức ngân sách quốc phòng 716 tỷ USD, sau nâng lên 750 tỷ USD - lớn nhất từ trước tới nay để đẩy nhanh tiến độ xây dựng quân đội Mỹ hùng mạnh nhất thế giới trong đó có Hải quân và Lực lượng Không gian nhằm đối phó với tình thế: “*những cuộc xung đột tương lai sẽ tới nhanh hơn, kéo dài hơn và diễn ra ở trên chiến trường đổ về công nghệ nhiều hơn*”⁹

NDAA 2019 cho phép cung cấp tài chính cho 14 hành động cứng rắn để ngăn chặn Trung Quốc, bao gồm: i) Hỗ trợ sáng kiến ổn định khu vực Ấn Độ Dương - Thái Bình Dương; ii) Xây dựng chiến lược rõ ràng về Trung Quốc và bắt buộc báo cáo lại cho quốc hội; iii) Tăng cường khả năng sẵn sàng của lực lượng phòng vệ Đài Loan; iv) Nâng cấp Sáng kiến An ninh Hàng hải Đông Nam Á cũ để bao trùm khu vực Ấn Độ

Dương - Thái Bình Dương; v) Diễn tập phòng thủ tên lửa tại khu vực Ấn Độ Dương - Thái Bình Dương; vi) Tập trận và hợp tác quân sự trong khuôn khổ “Tứ giác Kim cương”; vii) Trao quyền cho Tư lệnh Bộ Chỉ huy Ấn Độ Dương - Thái Bình Dương; viii) Giới hạn kinh phí tài trợ cho các chương trình tiếng phổ thông Trung Quốc; ix) Mở rộng hợp tác quốc phòng và an ninh với Ấn Độ; x) Cho phép chuyển giao tàu hải quân cho Nhật Bản; xi) Yêu cầu báo cáo thường niên cho Quốc hội về các hoạt động quân sự, hàng hải và hàng không của Trung Quốc ở khu vực Ấn Độ Dương - Thái Bình Dương; xii) Cho phép tiếp xúc quốc phòng cao cấp với Đài Loan; xiii) Hạn chế khả năng của Tổng thống Trump trong việc cắt giảm lực lượng Mỹ tại Hàn Quốc; và xiv) Tăng cường hợp tác phòng thủ tên lửa với các đối tác tại khu vực Ấn Độ Dương - Thái Bình Dương¹⁰.

NDAA2019 còn cấm Trung Quốc tham gia cuộc tập trận hải quân lớn nhất thế giới “Vành đai Thái Bình Dương” (RIMPAC) cho đến khi Bắc Kinh chấm dứt các hoạt động quân sự hóa ở biển Đông. NDAA2019 cũng đã cấm các cơ quan của Chính phủ sử dụng linh kiện viễn thông của hai hãng đầu đàn Huawei và ZTE và tăng cường quyền hạn của Ủy ban Đầu tư nước ngoài vào Mỹ. Ủy ban này giám sát các khoản đầu tư của Trung Quốc và giờ đây ủy ban được giao việc đánh giá tác động của các khoản đầu tư này đến lợi ích an ninh quốc gia. Tổng thống D. Trump đang cân nhắc ban hành sắc lệnh đã được chuẩn bị từ tháng 8/2018 nhằm cấm các công ty Mỹ sử dụng thiết bị viễn thông của Huawei và ZTE của Trung Quốc sớm nhất là vào tháng 1/2019.

Tháng 10/2018, Thượng viện Mỹ đã thông qua Đạo luật BUILD để lập ra IDFC - quỹ viện trợ quốc tế mới có ngân sách 60 tỷ USD ưu tiên hỗ trợ xây dựng hạ tầng công nghệ cao ở khu vực

⁸ Trump's 2017 UN speech transcript, politico.com

⁹ The National Military Strategy of the United States of America 2015, p. 1

¹⁰ Carl Thayer (2018): Luật quốc phòng mới của Mỹ thật sự cứng rắn hơn với Trung Quốc, news.zing.vn, 05/08/2018

Ấn Độ Dương - Thái Bình Dương nhằm đối trọng lại với BRI của Trung Quốc.

Ngày 31/12/2018, Tổng thống D. Trump đã ký ban hành “Đạo luật Trấn an châu Á” (ARIA) với ngân sách 1,5 tỷ USD trong 5 năm nhằm tăng cường phát triển quan hệ ngoại giao với các đồng minh và đối tác, hợp tác đào tạo hàng hải và hoạt động tuần tra tự do ở khu vực Ấn Độ Dương - Thái Bình Dương gồm biển Hoa Đông và biển Đông, ủng hộ trật tự quốc tế dựa trên luật lệ có lợi cho tất cả các nước. Đạo luật này cũng thúc đẩy Mỹ bán vũ khí cho Đài Loan theo định kỳ (trước đó, ngày 29/6/2017 Mỹ quyết định bán 1,42 tỷ vũ khí cho Đài Loan gồm hệ thống ra đa cảnh báo sớm, tên lửa tốc độ cao chống bức xạ, ngư lôi và các bộ phận của tên lửa SM-2; ngày 25/9/2018, Mỹ ký hợp đồng 330 triệu USD bán vũ khí cho Đài Loan.)

Như vậy, “tâm nhìn “Ấn - Thái” *Tự do và mở*” đã được diễn dịch ra ngôn ngữ quân sự và kinh tế thực tiễn trong các đạo luật cụ thể, định hình “cấu trúc an ninh “Ấn Độ Dương – Thái Bình Dương” *Tự do và mở*” mà ở đó có các thành tố như trọng điểm chiến lược Đài Loan, Hàn Quốc, “Tứ giác kim cương”, Đông Nam Á và biển Đông, nhằm rào chắn và kiểm soát Trung Quốc.

Ba là, cài đặt lại trật tự quốc tế: tập hợp lực lượng, luật lệ và trò chơi.

i) Để ngăn chặn Trung Quốc một cách toàn diện và có hệ thống, Tổng thống D. Trump đã thay đổi luật lệ và trò chơi theo hướng “*đơn phương chi đạo, song phương chủ đạo, đa phương khi cần*”. Mỹ đã rút ra khỏi Hiệp định đối tác xuyên Thái Bình Dương - TPP, Thỏa thuận hạt nhân Iran, Hội đồng Nhân quyền Liên hiệp quốc, Toà án Hình sự Quốc tế, UNESCO, Hiệp ước Các lực lượng hạt nhân tầm trung (INF) với Nga ký năm 1987.

ii) “Cài đặt lại” và nâng cấp hệ thống an ninh “trục nan hoa” truyền thống. Quan hệ đồng minh cũng được điều chỉnh theo nguyên tắc “bình đẳng và có qua có lại”. Đồng thời, bên cạnh việc “cài đặt lại” các quan hệ an ninh song phương với đồng minh khu vực, Mỹ tăng cường quan hệ quốc phòng với Ấn Độ, tái cơ cấu “chuỗi đảo thứ nhất gồm Hàn Quốc - Nhật Bản - Đài Loan - Philippines” và từng bước thiết lập các quan hệ phối hợp chiến lược tay ba như Mỹ - Nhật Bản - Ấn Độ (tập trận Malabar ở vịnh Belgan, khu vực quanh đảo Guam gần biển Philippines và có thể cả ở biển Nhật Bản), Mỹ - Nhật Bản - Hàn Quốc, Mỹ - Nhật Bản - Australia (Mỹ cùng Australia xây dựng căn cứ hải quân Manus ở Papua New Guinea), Mỹ - Hàn Quốc - Bắc Triều Tiên và Mỹ - Nhật Bản - Nga (quan hệ Nhật Bản - Nga vẫn được tăng cường bất chấp lệnh cấm vận của Mỹ, Tổng thống D. Trump cũng muốn cải thiện quan hệ với Nga để kiềm chế Trung Quốc). Theo Stanley Hoffmann, “*Ngoại lực mạnh thì sẽ bất lực, còn sức mạnh mà thiếu ngoại giao thì sẽ mù quáng*”¹¹, vì vậy Tổng thống D. Trump không quá cực đoan về sức mạnh quân sự, vẫn coi trọng sức mạnh ngoại giao. Ông đã có hai cuộc gặp lịch sử với Chủ tịch Triều Tiên Kim Jong Un (12/6/2018) tại Singapore và với Tổng thống Nga V. Putin ngày 16/7/2018 tại Phần Lan nhằm phân hoá quan hệ Trung Quốc - Triều Tiên và quan hệ Trung Quốc - Nga. Cuộc gặp thượng đỉnh Mỹ - Triều lần thứ hai đã được tổ chức trong hai ngày 27-28/2/2019 tại Hà Nội, Việt Nam. Tuy hai bên không đưa ra được tuyên bố chung hay thoả thuận nào đó, nhưng đây cũng là một bước tiến quan trọng trong quá trình đàm phán thượng đỉnh Mỹ - Triều về vấn đề hạt nhân trên bán đảo Triều Tiên. Sau khởi đầu ở Singapore, cuộc gặp của Tổng thống D. Trump với Chủ tịch Kim Jong Un ở Hà Nội bắt đầu đi vào thực chất thoả hiệp, nên đàm phán sẽ còn trực tiếp, lên xuống và kéo dài. Cuộc đàm phán giữa Việt Nam với Mỹ ở Pari kéo dài 5 năm, đàm

¹¹ Rober J. Lieber (2005): *The American Era - Power and Strategy for the 21st Century*, Cambridge University Press, 2005, p.58

phán bình thường hoá giữa Mỹ với Trung Quốc dai dẳng 8 năm (từ ngoại giao bóng bàn 1971 tới 1979). Quan hệ quốc phòng của Mỹ với các đối tác ở Đông Nam Á trong đó có Việt Nam được tiếp tục thúc đẩy. Tháng 3/2018, tàu sân bay USS Carl Vinson của Mỹ đã tới Đà Nẵng.

iii) Ở biển Đông, Chính quyền Tổng thống D. Trump gia tăng các chuyến tuần tra của cả tàu chiến, tàu khu trục và máy bay B52 ở vùng 12 hải lý quanh một số đảo ở Hoàng Sa và Trường Sa. Phát biểu tại “Hội nghị Cấp cao Đông Á” (EAS) ở Singapore ngày 15/11/2018, Phó Tổng thống M. Pence cảnh báo: “Quân sự hoá và bành trướng lãnh thổ của Trung Quốc ở biển Đông là *phạm luật và nguy hiểm*. Nó đe dọa chủ quyền của nhiều quốc gia và nguy hiểm cho sự thịnh vượng của thế giới... *Để quốc và xâm lược không có chỗ đứng ở khu vực Ấn Độ Dương - Thái Bình Dương...* Mỹ sẽ tiếp tục đi lại trên biển, trên không ở bất cứ nơi nào luật pháp quốc tế cho phép cũng như lợi ích quốc gia của chúng tôi yêu cầu”¹².

iv) “Cài đặt lại” luật chơi kinh tế ở khu vực theo nguyên tắc “công bằng, có qua có lại” và “an ninh kinh tế chính là an ninh quốc gia”. Hiệp định thương mại mới Mỹ - Hàn đã được ký kết lại ngày 24/9/2018. Mỹ và Nhật Bản cũng đang đàm phán lại hiệp định thương mại. Để chống lại cuộc “xâm lăng kinh tế” của Trung Quốc, ngày 6/7/2018 Mỹ bắt đầu khai hoà đợt 1 cuộc chiến thương mại với Trung Quốc - áp mức thuế 25% với 818 mặt hàng nhập khẩu từ Trung Quốc trị giá 34 tỷ USD và thêm 16 tỷ USD vào ngày hôm sau. Sau khi tam giác *thương mại giá trị và tự do* Mỹ - EU - Nhật được định hình nhằm loại Trung Quốc, ngày 17/9/2018, Mỹ mới tuyên bố áp thuế đợt hai đối với 200 tỷ USD hàng hoá nhập khẩu từ Trung Quốc với mức thuế bổ sung 10% sẽ được áp dụng từ ngày 24/9 cho đến hết năm 2018, sau đó được kéo dài thêm tới 1/3/2019 sẽ

tăng lên 25% nếu Trung Quốc không đáp ứng được yêu cầu của Mỹ. Trong khi đó, tại các cuộc đàm phán song phương nhằm tìm giải pháp cho cuộc chiến thương mại giữa hai nước, phía Mỹ vẫn tỏ ra rất cứng rắn trong các vấn đề mà Mỹ cáo buộc Trung Quốc.

Sử dụng Điều 301 của Đạo luật thương mại năm 1974 về quyền hạn Tổng thống, tháng 8/2017, Tổng thống D. Trump đã ra lệnh mở một cuộc điều tra chính thức nhằm vào các hành động gây sức ép chuyển giao và đánh cắp tài sản trí tuệ của Mỹ và đồng minh, gây thiệt hại từ 225 tỷ USD tới 600 tỷ USD mỗi năm với riêng nước Mỹ. Cuộc chiến công nghệ phản công “Made in China 2025” cũng đã được triển khai. Ngày 9/10/2018, Từ Diên Quân - Phó Giám đốc Sở an ninh tỉnh Giang Tô bị bắt ở Bi từ tháng 4/2018, được dẫn độ đến Mỹ với cáo buộc hoạt động gián điệp thu thập thông tin “rất nhạy cảm” của một số công ty hàng không Mỹ như GE Aviation. Ngày 10/10/2018, Từ Diên Quân bị xét xử tại toà án liên bang ở Cincinnati, bang Ohio. Đây là *lần đầu tiên* một gián điệp Trung Quốc bị dẫn độ tới Mỹ và đưa ra toà. Ngày 30/11/2018, theo yêu cầu của Bộ Tư pháp Mỹ, Canada đã bắt bà Mạnh Văn Chu - Phó Tổng Giám đốc kiêm Giám đốc tài chính Huawei vì bà này đã sử dụng một công ty con của Huawei có tên là Skycome để vi phạm lệnh trừng phạt của Mỹ đối với Iran trong thời gian từ 2009 đến 2014. Huawei là tập đoàn công nghệ hàng đầu của Trung Quốc, được xem là mũi nhọn công nghệ của Trung Quốc trong cuộc đua 5G - yếu tố then chốt trong chế tạo xe tự lái và trí tuệ nhân tạo.

3. Khó khăn và thách thức

Sau hơn một năm triển khai, có thể thấy “tầm nhìn “Ấn Độ Dương – Thái Bình Dương” *Tự do và mở*” của Tổng thống D. Trump đang được hiện thực hoá bằng các chiến lược, đạo luật và

¹² Prepared Remarks For Vice President Pence at the East Asia Summit Plenary Session, Foreign Policy, Issued on: November 15/2018, whitehouse.gov

hành động cụ thể thiết thực. Nhưng liệu Mỹ có thể ngăn chặn được Trung Quốc theo chủ trương “*đơn phương chi đạo, song phương chủ đạo và đa phương khi cần*” hay không thì vẫn phải chờ thêm thời gian, hơn nữa, chính trị quốc tế gắn với đại số (đường tiệm cận và ma trận nhiều ẩn số) hơn là số học ($2+2=4$ và phương trình tuyến tính $ax+b=c$).

Trong sách trắng quốc phòng của Trung Quốc năm 2015 có phương châm “*anh có cách đánh của anh, tôi có cách đánh của tôi!*” Trung Quốc có chiến lược dài hạn, có sách lược và các chiêu thức binh pháp độc đáo để ứng phó với Mỹ. Sau vụ Canada bắt giữ bà Mạnh Văn Chu (Huawei), Trung Quốc đã lần lượt bắt giữ 13 công dân Canada, trong đó 8 người sau đó đã được trả tự do.

Về an ninh, cho dù Chính quyền Tổng thống D. Trump tăng cường các hoạt động “Giám sát tự do hàng hải ở biển Đông (FONOP) chuyên ngày 7/1/2019 là chuyến thứ 9, tuy có thêm sự tham gia của Nhật Bản, Ấn Độ, New Zealand, Hàn Quốc, Pháp, Anh, Canada... song Trung Quốc không chùn bước, kiên quyết theo đuổi “Giấc mộng Trung Hoa” nhờ có lợi thế địa - chiến lược phi đối xứng ở Đông Á, tiếp tục quyết đoán ở biển Đông, tăng cường quân sự hoá các đảo nhân tạo ở Trường Sa...

Cuộc chiến thương mại làm cho Trung Quốc bị thiệt hại khá nặng, nhưng Mỹ cũng bị lao đao vì đây là hai nền kinh tế lớn nhất trong một thế giới kết nối tương hỗ toàn cầu. “Trạng chết, Chúa cũng băng hà...” cũng là một kịch bản đáng chú ý. Theo Koichi Hamada - Cố vấn kinh tế đặc biệt của Thủ tướng Abe, Mỹ “chắc chắn phải chịu tổn thất nghiêm trọng do sự chuyển hướng thương mại”¹³. Xuất khẩu của Nhật Bản sang Trung Quốc trong nửa đầu 2018 có giá trị hơn 4.000 tỷ yên, tăng 16,4% so với nửa đầu 2017¹⁴. Tháng

10/2018, Thủ tướng Abe đã thăm Bắc Kinh có sự thấp túng của 400 doanh nghiệp. Nhật Bản không thể bỏ qua thị trường Trung Quốc rộng lớn đầy tiềm năng. Hai bên ký kết 50 thoả thuận trong đó có thoả thuận hoán đổi tiền tệ 30 tỷ USD có hiệu lực vào năm 2021. Nhật Bản cũng đã từng chịu trận cuộc chiến thương mại của Mỹ và bị lao đao cho đến nay vì Hiệp ước Plaza năm 1985. Trung Quốc, Nhật Bản và Hàn Quốc đang thúc đẩy FTA và cả ba đều không muốn mâu thuẫn an ninh lẫn át hợp tác phát triển kinh tế đặc biệt là khi Tổng thống D. Trump đề cao “nước Mỹ trên hết”!

Về phía Trung Quốc, Bắc Kinh cũng tìm kế hoãn binh để lùi thời gian áp thuế 25% và có thể đạt được một thoả thuận lâu dài với Washington về thương mại. Sau hai cuộc đàm phán thương mại cấp cao ở Bắc Kinh và ở Washington tháng 2/2019 với kết quả khả quan là hai bên có thể đi tới một thoả thuận lịch sử về thương mại song phương và quyền sở hữu trí tuệ, Tổng thống D. Trump quyết định lùi ngày nâng thuế lên 25% đối với hàng hoá Trung Quốc sau 1/3. Tuy nhiên, trong cuộc họp báo chiều 28/2 tại Hà Nội sau cuộc họp với nhà lãnh đạo Triều Tiên Kim Jong Un, Tổng thống D. Trump cảnh báo có thể từ bỏ thoả thuận với Trung Quốc nếu ông không ưng ý.

Trong “Tứ giác kim cương”, riêng Ấn Độ có 4.700 km biên giới đất liền và có mâu thuẫn chiến lược với Trung Quốc. Tổng kim ngạch thương mại song phương đạt 71,5 tỷ USD trong năm tài chính 2017, trong đó xuất khẩu của Trung Quốc sang Ấn Độ đạt khoảng 61,3 tỷ USD (lượng thiết bị viễn thông trị giá 11,3 tỷ USD và khoảng 4,4 tỷ USD linh kiện điện tử). Riêng các nhà sản xuất thiết bị cảm tay Trung Quốc kiểm soát 50% thị trường smartphone trị giá 10 tỷ USD của Ấn Độ. Sự phụ thuộc kinh tế này buộc Ấn Độ phải cân nhắc bước đi trong Bộ Tứ và Trung Quốc sẽ dùng con bài thương mại để ngăn chặn Ấn Độ can dự an ninh với Bộ Tứ. Tháng 4/2018, Thủ tướng Mordi đã có cuộc gặp quan

¹³ Koichi Hamada (2018): *Who Benefits from Trump's Trade War*, Project Syndicate, 31/12.

¹⁴ Koichi Hamada (2018): *Who Benefits from Trump's Trade War*, Project Syndicate, 31/12/2018

trọng với Chủ tịch Tập Cận Bình ở Vũ Hán nhằm dàn xếp khuôn khổ quan hệ song phương.

Quan hệ quốc phòng Ấn Độ - Mỹ có bước tiến mới như Thỏa thuận chia sẻ hậu cần quốc phòng 2016 và Thỏa thuận về tính tương thích và bảo mật truyền thông năm 2018, nhưng Ấn Độ vẫn giữ khoảng cách với Mỹ. Tại Đối thoại Shangri-La về an ninh châu Á tháng 6/2018, Thủ tướng N. Modi đã khẳng định: “Ấn Độ không xem Ấn Độ Dương - Thái Bình Dương như một chiến lược hay như câu lạc bộ giới hạn thành viên”. Ấn Độ không tham gia cấp cao BRI của Trung Quốc (5/2017) và cũng không tham dự Diễn đàn Doanh nghiệp Ấn Độ Dương - Thái Bình Dương do Mỹ tổ chức tại Washington (7/2018). Tại đây, Mỹ đã cam kết đầu tư 113 triệu USD xây dựng cơ sở hạ tầng, kết nối kỹ thuật số, năng lượng cho khu vực. Mỹ chi 60 tỷ USD hỗ trợ phát triển có sở hạ tầng trong 7 năm, nhưng đây vẫn chỉ là con số khá khiêm tốn so với nhu cầu phát triển cơ sở hạ tầng to lớn của châu Á. Theo Ngân hàng Phát triển Thế giới (ADB) từ 2016 đến 2030, châu Á cần 26.100 tỷ USD đầu tư cho cơ sở hạ tầng, như vậy mỗi năm cần khoảng 1.744 tỷ USD. Riêng Đông Nam Á cần 210 tỷ USD/năm¹⁵. Đầu tư hạ tầng là khâu then chốt đối với tăng trưởng kinh tế bền vững của châu Á nói chung và Ấn Độ nói riêng. AIIB đang gợi ý cho Ấn Độ vay 1 tỷ USD. Căng thẳng an ninh gần đây giữa Ấn Độ với Pakistan buộc Ấn Độ phải cân nhắc thấu đáo tới “lừa gạt”!

Vì vậy, về tổng thể chiến lược, Ấn Độ không thể vì “Bờ Tứ” của Mỹ mà “ngoảnh mặt” với Trung Quốc - đối tác đường cột trong BRICS.

Cũng như Tổng thống D. Trump, Thủ tướng Modi và người kế nhiệm đều là ai thì vẫn cần phải đặt lợi ích của Ấn Độ lên trên hết. Cả Ấn Độ, Nhật Bản và Australia đều phải tính nước đôi trong quan hệ với Mỹ và Trung Quốc. ASEAN và nhiều nước Đông Nam Á cũng vậy (Singapore đã ký FTA với Trung Quốc tháng 11/2018).

Chủ thuyết “nước Mỹ trên hết” của Tổng thống D. Trump ít nhiều đang gây tâm thức phân liệt lo lắng “bị bỏ rơi” trong khu vực. Do đó quá trình triển khai “tầm nhìn “Ấn - Thái” Tự do và mở” của Tổng thống D. Trump không dễ suôn sẻ. Tuy nhiên, đây vẫn là một động lực cơ bản kiến tạo kiến trúc an ninh khu vực với trật tự dựa trên luật lệ quốc tế và góp phần xây dựng cơ sở hạ tầng công nghệ cao cho nhiều nước, thúc đẩy phát triển bền vững trong khu vực. NSS12/2017 khẳng định: “Tầm nhìn của (Mỹ) về Ấn Độ Dương - Thái Bình Dương không loại trừ một quốc gia nào. (Mỹ) sẽ tăng gấp đôi cam kết đối với các đồng minh và đối tác đã được thiết lập, đồng thời mở rộng và làm sâu sắc mối quan hệ với các đối tác mới cùng chia sẻ sự tôn trọng chủ quyền, công bằng và thương mại có qua có lại, nhà nước pháp quyền”¹⁶. Trong thời gian tới, nếu Chính quyền của Tổng thống D. Trump “đi đều hơn cả hai chân an ninh và kinh tế”, giải quyết thỏa đáng hơn mối quan hệ công bằng và có qua có lại cũng như mối quan hệ giữa song phương và đa phương đối với các đồng minh và đối tác ở khu vực, thì “tầm nhìn “Ấn Độ - Thái Bình Dương” Tự do và mở” sẽ có sức thu hút mạnh mẽ hơn và được hiện thực hoá với hiệu quả lớn hơn♦

¹⁵ *Infrastructure Financing Challenges in Southeast Asia*, Policy Dialogue on IFS for Southeast Asia, Manila, 29 August 2017, unescap.org

¹⁶ NSS12/2017, p. 46-47

Tài liệu tham khảo:

1. *Captain Dr Gurpreet S Khurama*, maritimerecon.iqpc.co.uk
2. Carl Thayer (2018): *Luật quốc phòng mới của Mỹ thật sự cứng rắn hơn với Trung Quốc*, news.zing.vn, 05/08/2018.
3. Chiến lược Quốc phòng Quốc gia Hoa Kỳ, tháng 1/2018.
4. Francois Jullien (2004): *Bản về chủ thời - Những yếu tố của một triết lý sống*, Nxb. Đà Nẵng, 2004, tr. 187.
5. H. Clinton (2011): *America's Pacific Century*, October 11, 2011, foreignpolicy.com
6. *Infrastructure Financing Challenges in Southeast Asia*, Policy Dialouge on IFS for Southeast Asia, Manila, 29 August 2017, unescap.org
7. Koichi Hamada (2018): *Who Benefits from Trump's Trade War*, Project Syndicate, 31/12/2018.
8. Koichi Hamada (2018): *Who Benefits from Trump's Trade War*, Project Syndicate, 31/12/2018.
9. Michel R. Pompeo: *Remarks on "America's Indo-Pacific Economic Vision"*, state.gov
10. NSS12/2017, p. 46-47.
11. *Prepared Remarks For Vice President Pence at the East Asia Summit Plenary Session*, Foreign Policy, Issued on: November 15/2018, whitehouse.gov.
12. *Remarks by President Trump at APEC CEO Summit Da Nang*, Vietnam, Foreign Policy, November 10, 2017, whitehouse.gov.
13. *Remarks by President Trump at APEC CEO Summit Da Nang*, Vietnam, Foreign Policy, November 10, 2017, whitehouse.gov.
14. Rober J. Lieber (2005): *The American Era - Power and Strategy for the 21st Century*, Cambridge University Press, 2005, p.58.
15. Shinzo Abe: *Confluence of the Two Seas*, Speech at the Parliament of the Republic of India August 22, 2007, <https://www.mofa.go.jp/region/asia-paci/pmv0708/speech-2.html>
16. *The National Military Strategy of the United States of America 2015*, p. i.
17. *Trump's 2017 UN speech transcript*, politico.com.
18. Xi Jinping (2014): *New Asian Security Concept For New Progress in Security Cooperation*, 21/5/2014, id.china-embassy.org.

Thông tin tác giả:

TS. NGUYỄN ĐÌNH LUÂN
Email:

Nguyên cán bộ Học viện Ngoại giao
cuakien@gmail.com